

HET WOORD VAN DE WEEK

8 maart 1959

VERSCHIJNT WEKELIJKS

12e jaargang nr. 10

Frankering bij
Abonnement
UTRECHT

De Heer
Mevrouw
Mejuffrouw

Onbestelbare exemplaren
terug aan:
Oudegracht 152, Utrecht

Lezingen voor de radio

15 Maart — V.A.R.A. 9.45 Prof. Dr. G. Stuiveling. „Illusies van het verleden”.
22 Maart — V.A.R.A. 9.45 Dr. H. Bongers. „Het is allemaal niets waard”.

Het Woord van de Week

Humanistische radiolezingen uitgesproken voor de Vara-microfoon.

Administratie: Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht, Postgiro 304960.

Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 4,— p. j., buitenland f 4.60 p. j., losse nummers f 0.25

Het compromis

Ja, ja, ik weet het: er zijn er onder U, die mijn onderwerp van vanmorgen, om het zo maar te zeggen, weinig „sympathiek” vinden. Dat is nu echter precies de reden, waarom ik het er over wil hebben, want het compromis verdient m.i. bepaald in een betere reuk te staan dan waarin het staat. Sommigen zullen het compromis vooral betrekken op de politiek en het misschien daarom alleen al min of meer gediskwalificeerd vinden, — ik zal het dan ook voor een niet gering gedeelte over politieke vragen hebben, maar hoop U dan duidelijk te maken dat juist ook het politieke compromis zijn waarde kan hebben en vaak heeft als middel tot een waarachtige samenleving, uiting kan zijn van echte menselijkheid. De gedachte van het compromis behoeft echter geenszins tot het politieke terrein beperkt te blijven. Van Dale geeft in geheel algemene zin een viertal omschrijvingen, die intussen alle een zekere verwantschap met elkaar hebben; hij begint met het compromis te omschrijven als „minnelijke schikking”, waarbij dus reeds, zoal niet van strijd, dan toch van een zekere tegenstelling tussen partijen wordt uitgegaan. Dat uitgangspunt van strijd of tegenstelling is nog duidelijker bij de tweede omschrijving, die intussen een ander begrip benadert: het rechtskundige compromis als overeenkomst waarbij partijen een geschil aan de uitspraak van scheidsmannen onderwerpen. Daarna volgen dan nog twee omschrijvingen van meer uitgebreide inhoud: „schikking tussen twee partijen waarbij ieder van beide iets toegeeft”, en tenslotte: „handeling waarbij men een deel van zijn beginselen prijsgeeft”.

Het is, als ik goed zie, vooral een omschrijving als deze laatste, die geschikt is om de weerzin van velen op te roepen: geeft het niet blijk van grote halfslachtigheid, van weinig standvastigheid, van slapheid, van beginselloosheid, wanneer men „beginselen prijsgeeft”?

Hier komt echter, naar me dunkt, reeds een lelijk misverstand om de hoek kijken. Als men van de eerste schrik bij dat prijsgeven van beginselen wat bekomen is, kan rustig de vraag worden gesteld: wat moet ik me eigenlijk daarbij denken? Is het „prijsgeven van beginselen”, wanneer ik na ampele overdenking tot verandering van inzicht kom? Zo ik al daarbij bepaalde beginselen, die vroeger de mijne waren, opgeef, zo is dat toch geenszins als zodanig een lakenswaardig bedrijf. Anderzijds: kan ik eigenlijk wel beginselen prijsgeven, zolang ik ze in gemoede aanhang; hoe zou ik dat moeten doen? Als ik eenmaal een bepaalde overtuiging heb, dan kan ik die toch niet „zomaar” afschaffen, „prijsgeven”? Maar wat moet ik me dan precies denken bij het prijsgeven van beginselen?

Laat ons nu echter eerst onze gedachte bepalen tot minder principiële gevallen. Als van een echtpaar de man graag de hele zondag thuis blijft, de vrouw daarentegen liefst die hele dag zou uitgaan, is er dan per se iets te misprijzen in het compromis, ingevolge hetwelk ze de halve zondag uitgaan en de halve zondag thuisblijven? Natuurlijk niet.

Maar betekend dat nu, dat dat compromis van die halve zondagen onder alle omstandigheden toe te juichen is? Neen, zo eenvoudig is het ook weer niet. Om te weten of het compromis goed is moet men veel meer weten van de omstandigheden, waarin de daarbij betrokkenen verkeren. Als bijvoorbeeld de vrouw bepaald in het belang van haar gezondheid veel in de buitenlucht moet en dat ook voor de gezondheid van de man niet verkeerd is, dan is de kans groot dat een eerlijke afweging van de belangen van man en vrouw tot een heel andere verdeling zou moeten leiden dan tot die in twee halve zondagen.

Dit hele voorbeeld lijkt nogal kinderachtig maar toch is het goed, van een dergelijk voorbeeld uit te gaan. Men zal zien dat minder kinderachtige gevallen helemaal niet zo anders liggen dan dit.

Laat mij nu maar meteen naar het andere uiterste gaan, naar gevallen waarin bepaaldelijk het geweten meespeelt. Het lijkt er vaak veel op alsof degenen, die niet of nauwelijks een goed woord overhebben voor het compromis, menen, dat

men daarmee per se in strijd zou moeten komen met het eigen geweten. Het compromis zou ertoe verleiden, het met het geweten „op een akkoordje te gooien”. (Het is aardig nog even op te merken dat ook het compromis in rechtskundige zin wel „akkoord” genoemd wordt).

Nu is het echter met dat op een akkoordje gooien ook al weer ingewikkelder dan men aanvankelijk zou denken.

Spreeken we daarover niet te spoedig? Het zal bijvoorbeeld in het algemeen voor ons vaststaan dat we niet mogen liegen. Maar op een gegeven moment verzekeren we iemand van wie we weten, dat hij dodelijk ziek is, dat het allemaal wel weer goed zal komen. Hebben we het dan met ons geweten op een akkoordje gegooid? Welnee, ons geweten blijkt alleen veel genuanceerder te werken dan we aanvankelijk hadden gedacht; het is veel meer afhankelijk van speciale verhoudingen in speciale gevallen, wat we wel en wat we niet met ons geweten in overeenstemming kunnen brengen. Hetzelfde ervaren menig onzer tijdens de bezettingstijd bij het bepalen van zijn houding tegenover de vijand.

Maar bovendien: óók met betrekking tot gewetens-zaken geldt dat de een anders denkt en voelt dan de ander. En als dan toch de een met de ander gedwongen is in dezelfde samenleving, eventueel in dezelfde staat, te leven, te werken en te verkeren, dan ligt de oplossing van het compromis nabij. Voor de moderne tijd denk ik bijvoorbeeld aan de sociale verzekering. Hoe langer hoe meer achten velen, ja, de grote meerderheid in ons volk, het aangewezen, dat soms het gehele volk, dan weer de minder draagkrachtigen of de loontrekkenden verzekerd worden tegen bepaalde risico's.

Als er nu echter naast deze grote meerderheid een kleine groep van mensen is, die op principiële, levensbeschouwelijke gronden bezwaar heeft tegen elke verzekering, wat dan te doen? Het ligt nogal voor de hand om er dan maar toe te besluiten inderdaad een stuk sociale verzekering in te voeren, maar de principiële-bezwaarden daaraan op een of andere wijze te onttrekken. Maar dan is men juist bij het compromis; wanneer het geval zo ligt, dat de bezwaarden niet alleen voor zich bezwaar hebben, maar op grond van hun overtuiging eigenlijk geen enkele verzekering zouden willen in ieder geval niet zouden willen dat de overheid een verzekering „organiseerde”. Ik kom op dit facet later nog terug, zou hier alleen nog weer even de vraag willen stellen: kan men nu met recht zeggen dat bij dit compromis de bedoelde meerderheid of minderheid „zijn beginselen prijsgeeft”? Ik meen bepaald van niet. Men berust er slechts in dat eigen beginselen in de samenleving waarin men leeft niet ten volle tot gelding kunnen komen.

U merkt het, ik ben thans reeds duidelijk op het politieke terrein beland. Ik wil U thans terugvoeren naar de jaren van de eerste wereldoorlog toen het op twee belangrijke punten van politieke strijd tot een oplossing kwam, namelijk ten aanzien van het algemeen kiesrecht en ten aanzien van de subsidiëring van het bijzonder lager onderwijs uit de overheidskas. Ik breng de situatie in herinnering omdat zij voor sommigen nog altijd een bewijs oplevert van het verfoeilijke van een compromis; men heeft zelfs in dit verband wel van koehandel gesproken. Maar afgezien daarvan dat men ook hier moet oppassen het historisch gebeuren niet ongemerkt te vertekenen, is het toch eigenlijk alleen maar verheugend dat men in die jaren van lieverleden zich méér ging indenken in wat in het andere kamp leefde, en dat men aldus in het ene kamp tot de ontdekking kwam dat men toch eigenlijk veel meer geporteerd was vóór het algemeen kiesrecht dan dat men bezwaar had tégen subsidiëring van het bijzonder onderwijs, terwijl men in het andere kamp veel meer geporteerd was voor die subsidiëring dan dat men bezwaar had tegen het algemeen kiesrecht. Met andere woorden: men kwam er als het ware toe over en weer het gewicht van de belangen en verlangens aan weerszijden af te wegen, en het komt mij voor dat daarover niet denigrerend valt te spreken zoals men veelal bedoelt wanneer men het heeft over „compromis”.

Ons volk is, zo zegt men, een volk van beginselen. Dat betekent vaak onder meer dat men ook de staat graag ziet ingericht en geleid overeenkomstig die beginselen. Ook de staat moet een christelijk gezicht tonen, zegt men dan, waarmee bijna steeds is bedoeld: een protestants gezicht. Nu ligt het voor de hand, dat wanneer een volk overwegend christelijk, voor een belangrijk deel protestants is, daarvan ook uit de staatsorganisaties en uit zijn wetgeving wel iets blijkt. Maar wanneer die staat een democratische wil zijn is het even vanzelfsprekend dat haar organisatie royaal ruimte laat voor niet-christelijke stromingen. Met andere woorden: wanneer een volk in meerderheid christelijk is, dan moge het begrijpelijk zijn dat ingevolge de wetgeving van de staat, waarin dat volk georganiseerd is, als regel de eed zal worden afgevraagd, wanneer in rechten getuigenis moet worden gedaan, maar wil die staat democratisch genoemd worden, dan zal toch ook voor anders denkenden alle ruimte moeten worden gelaten om inplaats van de eed de belofte af te leggen. En als van staatswege begrafenissen

en crematie worden geregeld, dan moge een zekere voorkeur worden gegeven aan de begrafenis, maar ook de crematie zal de ruimte moeten worden gegeven, die het haar aanhangers redelijk mogelijk maakt naar eigen beginselen te leven. Zo ook: wanneer het straks tot een nieuw radiobestel komt en de kerken krijgen daarin hun wettelijke rechten toegewezen, dan zal de regeling alleen als een democratische kunnen worden verdedigd als ook het Humanistische Verbond — dat voor niet weinigen de plaats inneemt, die voor anderen door de kerk wordt ingenomen — als zodanig in dat bestel zijn gelijkwaardige plaats krijgt. Zij het ook dat die plaats in sommig opzicht een geringere zal mogen zijn dan die van de kerken, zolang er nu eenmaal in ons land aanmerkelijk minder humanisten dan kerkelijken zijn.

Staat en staatsrechtelijke regeling hangen niet zo maar in de lucht. Onvermijdelijk zijn ze tot op de belangrijke hoogte de weerspiegeling van de daaronderliggende samenleving. Zijn er in die samenleving verschillende uiteenlopende stromingen, dan kan het niet uitblijven dat ook de staat, mede in zijn wettelijke regelingen een zekere gebrokenheid vertoont. Het compromis wordt dan teken van verdraagzaamheid, van bereidheid om met verschillende, zoveel mogelijk gewogen belangen en verlangens, levende in verschillende kringen van het volk, redelijk rekening te houden. Soms leidt het compromis er toe tot ergens „halverwege” te gaan. Aldus is mogelijk als sommigen veel geleide economie willen, anderen helemaal geen. Allen of nagenoeg allen mogen zich dan beklagen over het compromis, maar zij hebben met hun beklag ongelijk, in zoverre dat zij in redelijkheid geen ander resultaat konden verwachten.

Nog minder reden heeft men zich over een compromis te beklagen wanneer het mogelijk blijkt — wat juist in geestelijke zaken veelal het geval is — de weg te vinden, waarlangs het een ieder of nagenoeg allen mogelijk wordt gemaakt naar eigen overtuiging te leven en zijn leven in te richten. Klagers over het compromis bedoelen dan dat staat en overheid toch nog teveel of te weinig een bepaald gezicht hebben laten zien, maar klagers van beide kanten mogen bedenken, dat een compromis wel niet kan uitblijven wanneer de overtuigingen uiteenlopen, en dat de concrete inhoud van een compromis op een bepaald punt toch welhaast vanzelf wordt bepaald door de verhouding van krachten en opvattingen in de samenleving zelve. Men zou zich alleen maar kunnen verwonderen als het anders was.

Wij allen hebben wel eens moeite met een compromis, ook voorlopig, namelijk zolang de krachtenverhoudingen niet veranderd zijn, vrede te hebben. Laten wij juist dan steeds bedenken dat het compromis groter zedelijke waardering toekomt naar mate het eerlijker getuigenis is van bereidheid om ook met ernstige overtuigingen van anderen rekening te houden, en dat die bereidheid ook aan eigen zijde zal moeten worden opgebracht om wille van een waarachtige samenleving.

Mr. H. B. J. WASLANDER

GRATIS LEZEN VOOR U, MEER ABONNEMENTEN VOOR ONS!

Om te bereiken, dat meer abonnementen worden verkregen voor

- a) MENS EN WERELD
- b) REKENSCHAP
- c) HET WOORD VAN DE WEEK.

zal ieder, die ons een nieuw abonné opgeeft, een waardebon ontvangen. Voor de onder a, b en c genoemde periodieken zijn deze waardebonnen resp. groot f 2,—, f 3,— en f 1,50. U kunt deze waardebonnen gebruiken voor:

- 1) *Contributiebetaling*
- 2) *Abonnement-betaling Rekenschap, Mens en Wereld en Woord van de Week*
- 3) *Aankoop brochures Humanistisch Verbond.*

Bij de opgave dient door de nieuwe abonné het abonnementsgeld voor het lopende jaar te worden voldaan. Gaat het abonnement op een latere datum dan 1 juli 1959 in, dan dient tevens het abonnementsgeld voor het daaropvolgende jaar te worden voldaan.

Wij hopen, dat onze lezers ons zullen steunen in onze actie voor een grotere lezerskring.

CENTRAAL BUREAU HUMANISTISCH VERBOND,
OUDEGRACHT 152 TE UTRECHT. GIRO nr. 30 49 60